

М. Моїсєєв,
аспірант кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОННОГО ВТРУЧАННЯ В РОБОТУ АВТОМАТИЗОВАНИХ СИСТЕМ В ОРГАНАХ ТА УСТАНОВАХ СИСТЕМИ ПРАВОСУДДЯ

Постановка наукової проблеми.

Беззаперечним є факт, що на сьогодні кількість кримінальних правопорушень щодо незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах правосуддя має тенденцію до збільшення. Разом із тим питання криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень проти правосуддя не отримали достатньої уваги зі сторони науковців.

Водночас слідчі при розслідуванні таких кримінальних правопорушень стикаються з низкою проблем, які пов'язані з організацією їх розслідування, складністю збирання та дослідження доказів, наявністю активної протидії з боку підозрюваних осіб.

Відповідно, у свою чергу, ефективні засоби та методи розслідування кримінальних правопорушень проти правосуддя мають розроблятися на підставі їх криміналістичного аналізу та формування криміналістичної характеристики.

Викладене свідчить про актуальність розробки криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, що вчиняються шляхом незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя, яка є підставою для розробки версій по конкретним кримінальним провадженням, організації їх розслідування.

Аналіз основни досліджень і публікацій. У правових джерелах

велика частина праць присвячується окремим питанням що відноситься до криміналістичної характеристики незаконного втручання в роботу автоматизованих систем органів правосуддя. Зауважимо, що у криміналістиці предметом дослідження ставали тільки окремі різновиди кримінальних правопорушень проти правосуддя.

Так, наприклад у роботах С. А. Кутякіна, А. М. Морозова, В. В. Смірнова, А. В. Хребтова, А. С. Ямашкіна розглядалися проблеми методики розслідування втеч з місць позбавлення волі.

Роботи О. Я. Баєва присвячені розслідуванню примушування до дачі показань; Н. В. Грязєвої, Р. М. Морозова і А. С. Ямашкіна – розслідуванню втеч з місць позбавлення волі; М. Х. Мустафаєва – розслідуванню кримінальних правопорушень проти правосуддя, скоєних працівниками правоохоронних органів; Д. Ю. Четвертака – розслідуванню приховування кримінальних правопорушень; А. В. Шепаліна – розслідуванню відмови свідка від дачі показань.

На сьогодні найбільш глибоким аналізом криміналістичної категорії та розслідування кримінальних правопорушень щодо незаконного втручання в роботу автоматизованих систем правосуддя займалася авторка С. О. Книженко у таких наукових статтях як: «Особливості розслідування кримінальних правопорушень

проти правосуддя» [1]; «Криміналістична характеристика кримінальних правопорушень проти правосуддя, що вчиняються шляхом незаконного втручання в діяльність судових органів або протиправного впливу на учасників судочинства» [2]; «Поняття та структурні елементи криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень проти правосуддя» [3].

Натомість сьогодні серед науковців висловлюються різні позиції щодо розуміння криміналістичної категорії та розслідування кримінальних правопорушень щодо незаконного втручання в роботу автоматизованих систем органів правосуддя, а через це дискусія про її сутність та значення триває і надалі.

Викладення основного матеріал дослідження. Методика розслідування кримінальних правопорушень щодо здійснення правосуддя є родовою криміналістичною методикою, яка об'єднує в собі всі кримінальні правопорушення проти правосуддя, що містяться в розділі XVIII «Кримінальні правопорушення проти правосуддя» чинного Кримінального кодексу України [4], а тому подальшого з'ясування потребують криміналістичні особливості розслідування таких кримінальних правопорушень.

Однією з гарантій незалежності суддів при здійсненні судочинства, забезпечення права особи на її захист та представлення інтересів щодо розгляду судового провадження, нормальної діяльності захисника чи представника особи є встановлення кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, що здійснюються через незаконне втручання в діяльність судових органів або через протиправний вплив на учасників провадження. До вказаної групи кримінальних правопорушень ми відносимо і статтю 376-1 «Кримінального кодексу України незаконне втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя» [4].

Для початку маємо охарактеризувати що ж являє собою автоматизована система в органах та установах системи правосуддя.

Законом України від 5 червня 2009 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження автоматизованої системи документообігу в адміністративних судах», який набрав чинності з 1 січня 2010 року, доповнено статтю 376-1 КК України [4]. У розвиток приписів цього Закону наказом Державної судової адміністрації України від 3 грудня 2009 року № 129 було затверджено «Положення про автоматизовану систему документообігу в адміністративних судах». Згідно з частиною третьою статті 14 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у судах загальної юрисдикції з 1 січня 2011 року також запроваджується і функціонує автоматизована система документообігу [5]. Виходячи із зазначених законодавчих приписів, нормами про автоматизовану систему документообігу суду (скорочена аббревіатура – АСДС) були доповнені КАС України (статтею 151), КПК України (статтею 162), ЦПК України (статтею 111), ГПК України (статтею 21), а 26 листопада 2010 року Рада суддів України своїм рішенням номер 30, погодженим з Державною судовою адміністрацією України (наказ номер 188), затвердила «Положення про автоматизовану систему документообігу суду» [6].

Згідно з пунктом 1.5. вказаного Положення автоматизована система документообігу суду – це «сукупність комп'ютерних програм, якими забезпечується функціонування документообігу суду за допомогою використання відповідних програмно-апаратних комплексів судів, обіг інформації між судами різних інстанцій та спеціалізації, передачу інформації до центральних баз даних залежно від спеціалізації судів, захист на технологічних ланках від несанкціонованого доступу тощо» [6].

Автоматизована систему документообігу суду запроваджується у всіх судах для забезпечення об'єктивного та неупередженого розподілу справ між суддями з додержанням наступних принципів:

- почерговість та однакова кількість проваджень на кожного суддю;
- надавання фізичним та юридичним особам ту чи іншу інформацію про етапи розгляду їх проваджень;
- централізованого зберігання текстів судових рішень та інших процесуальних документів;
- підготовки статистичних даних; реєстрування вхідно-вихідної кореспонденції та її руху;
- розподілення проваджень між окремими суддями;
- видавання судових рішень та виконавчих листів на підставі наявних у системі даних щодо судового рішення та реєстрації заяви особи, щодо якої воно ухвалено;

передачі справ до електронного архіву.

«Доступ до автоматизованої системи документообігу суду надається суддям та працівникам апарату відповідного суду згідно з їх функціональними обов'язками. За незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду передбачена кримінальна відповідальність за статтею 376-1 Кримінального кодексу України» [4].

Відповідно предметом даного виду кримінального правопорушення виступає певна інформація, тобто відомості, що вносяться до автоматизованої системи документообігу суду (дата подання позовної заяви, інформація про предмет спору та сторони у справі, щодо руху судових документів, інформації про суддю, яким розглядалося провадження, тощо, а також програмне забезпечення). Названі відомості можуть бути як правдивими (такими, що відповідають дійсності), так і неправдивими (що не відповідають дійсності).

Способи вчинення даного кримінального правопорушення виража-

ються у наступних альтернативних діяннях:

а) внесення неправдивих відомостей до автоматизованої системи документообігу суду;

б) несвоєчасне внесення відомостей до автоматизованої системи документообігу суду;

в) несанкціоновані дії з інформацією, що міститься в автоматизованій системі документообігу суду;

г) інше втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду.

При цьому, якщо кримінальне правопорушення вчиняє не службова особа, яка має право доступу до автоматизованої системи документообігу суду, а будь-яка інша особа, обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є також і спосіб – вчинення протиправних дій шляхом несанкціонованого доступу до автоматизованої системи документообігу суду.

Розглянемо детальніше кожен із способів.

Внесення неправдивих відомостей до автоматизованої системи документообігу суду полягає у включенні інформації, що не відповідає дійсності, до автоматизованої системи документообігу суду. Ці відомості можуть, зокрема, стосуватися дати подання документів в суд, предмета спору, сторін та інших учасників процесу, етапів проходження справи та матеріалів, термінів розгляду, текстів судових рішень тощо.

Несвоєчасне внесення відомостей означає занесення відповідної інформації до автоматизованої системи документообігу суду із порушенням встановлених строків для цього. Так, відповідно до частині другій статті 151 Кодексу адміністративного судочинства України: «реєстрація в автоматизованій системі документообігу суду процесуальних документів, що подаються до суду і можуть бути предметом судового розгляду, повинна здійснюватися працівниками апарату відповідного суду в день

надходження цих документів» [7]. Аналогічна вказівка міститься і в частині другій статті 162 Кримінального процесуального кодексу України, згідно з якою «кримінальні справи, скарги, подання та інші передбачені законом процесуальні документи, що подаються до суду і можуть бути предметом судового розгляду, у порядку їх надходження підлягають обов'язковій реєстрації в автоматизованій системі документообігу суду, яка здійснюється працівниками апарату відповідного суду в день їх надходження» [8].

Несанкціоновані дії з інформацією, що міститься в автоматизованій системі документообігу суду можна трактувати як вчинення винним будь-яких дій із зазначеною інформацією без відповідного на те дозволу. Доступ до автоматизованої системи документообігу суду надається суддям та працівникам апарату відповідного суду (які виступають користувачами автоматизованої системи документообігу суду) залежно від їх функціональних обов'язків на підставі наказу голови суду (наприклад, частина четверта статті 151 Кодексу адміністративного судочинства України, частина четверта статті 162 Кримінального процесуального кодексу України, частина друга статті 111 Цивільного процесуального кодексу України). «Функціональні обов'язки, права користувачів автоматизованої системи, надання та позбавлення права доступу до неї в кожному окремому суді визначаються на підставі наказів голови суду та керівника апарату суду» (зокрема згідно пункту 2.1. Положення про автоматизовану систему документообігу суду) [6].

4. Інше втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду полягає в будь-якому самочинному впливі на нормальну роботу системи:

- «зламування» пароля;
- заміна, знищення, пошкодження або блокування відповідних інформаційних файлів чи каталогів;

– засмічення чи перекручування інформації в автоматизовану систему документообігу суду;

– відключення важливої електромережі, що призвело до порушення належної роботи системи тощо).

Таким чином, приходило до проміжного висновку, що зазначене кримінальне правопорушення проти правосуддя перешкоджає забезпеченню повного та неупередженого розслідування й судового розгляду кримінальних проваджень, наслідками яких є порушення прав підозрюваного на захист, зміна показань як потерпілими, так і свідками, що зрештою може призвести до винесення неправосудного рішення суду.

Криміналістична характеристика кримінального правопорушення є однією з дискусійних тематик у юридичній літературі. Не вдаючись до полеміки, вкажемо, що ми підтримуємо тих науковців, які вважають, що криміналістична характеристика кримінального правопорушення є обов'язковим структурним елементом окремих криміналістичних методик та сприяє правильному вибору слідчим найбільш ефективних засобів та методів розслідування кримінальних правопорушень.

Одним із перших поняття криміналістичної характеристики кримінального правопорушення визначив науковець О. Н. Колісниченко, розуміючи її як систему відомостей про криміналістично значущі ознаки кримінального правопорушення (спосіб, місце, обстановку), що відображають закономірні зв'язки між ними [9, с. 10].

Переважна частина вчених визнають криміналістичну характеристику кримінального правопорушення важливим елементом окремої криміналістичної методики. Водночас її також вважають підставою для формування методик розслідування окремих видів кримінальних правопорушень. Більш точніша позиція є така, що криміналістичну характеристику

кримінальних правопорушень треба розглядати як одне з важливих інформаційних джерел для розслідування.

Ми погоджуємося з дослідницею О.В. Пчеліною, яка відзначила, що за своєю природою криміналістична характеристика кримінальних правопорушень є інформаційною моделлю [10, с. 106].

Науковець О.В. Таран, досліджуючи питання криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, визначає криміналістичну характеристику вказаних кримінальних правопорушень «як систему відомостей (інформації) про криміналістично значимі ознаки даної категорії кримінальних правопорушень, що визначає закономірні зв'язки між ними і слугує для будови та перевірки версій слідчого для вирішення завдань розслідування» [11, с. 13].

Аналіз позицій щодо розуміння криміналістичної характеристики вказує на те, що сутність сучасних підходів, полягає не у створенні нової криміналістичної теорії кримінального правопорушення, а в удосконаленні загальної методології криміналістичного дослідження протиправної діяльності із застосуванням системного та діяльнісного підходів, методів моделювання та інших пізнавальних засобів.

Проведений вище короткий аналіз дозволяє нам визначити криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень проти правосуддя як систему узагальнених слідчою та судовою практикою криміналістично значущих даних про типові ознаки даних видів кримінальних правопорушень, що мають значення для організації їх розслідування та запобігання.

До складу криміналістичної характеристики відносяться чотири основні елементи: 1) предмет посягання; 2) спосіб вчинення кримінального правопорушення; 3) особи правопорушника; 3) слідова картина в її широкій інтерпретації [3, с. 113].

На нашу думку, пізнання події кримінального правопорушення здійснюється через установлення багатьох факторів, у тому числі й допоміжних. Тому, залежно від виду кримінального правопорушення, його особливостей, які визначаються складом кримінального правопорушення, структурні елементи в характеристиках різних кримінальних правопорушень можуть бути різними з позицій криміналістичного інтересу й значущості. Також, маємо відзначити, що набір елементів криміналістичної характеристики не може бути однаковим для різних видів кримінальних правопорушень, оскільки окремі елементи, криміналістично інформативні для одних категорій кримінальних правопорушень, будуть малоінформативними або взагалі неінформативними для інших.

Аналіз наукових поглядів, матеріали слідчо-судової практики дозволяють дійти висновку, що основними елементами криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень проти правосуддя є:

- особа правопорушник;
- мета та мотиви вчинення кримінальних правопорушень;
- предмет протиправного посягання;
- способи кримінальних правопорушень;
- обстановка вчинення кримінальних правопорушень;
- сліди правопорушних діянь.

Мотивами кримінальних правопорушень, що вчиняються шляхом незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах правосуддя, найчастіше є бажання домогтися винесення неправосудного рішення; недопущення з'явлення свідка, потерпілого до суду, добитися їх відмови від давання показань або давання ними завідомо неправдивих показань; помсти зазначеним особам за раніше дані показання.

Розкриваючи способи кримінальних правопорушень, що вчиняються шляхом незаконного втручання

в роботу автоматизованих систем в органах правосуддя, відзначимо, що в криміналістиці під способом розуміють систему дій з підготовки, вчинення, приховання кримінального правопорушення, детермінованих умовами навколишнього середовища і психофізичними якостями особи.

Способи досліджуваних кримінальних правопорушень різноманітні й залежать, насамперед, від виду кримінального правопорушення (відповідно до статей Кримінального кодексу України).

Проведений аналіз слідчо-судової практики дозволив виокремити такі групи типових способів кримінальних правопорушень, що вчиняються шляхом незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах правосуддя:

– здійснення впливу на учасників кримінального судочинства (суддю, захисника, свідка, потерпілого, експерта);

– порушення порядку функціонування автоматизованої системи документообігу в судах.

Особливістю способів вчинення вказаної групи кримінальних правопорушень проти правосуддя є те, що вони, як правило, мають стадію підготовки до вчинення кримінального правопорушення. Підготовчий етап полягає у вивченні особи потерпілого, виборі найбільш сприятливого місця та часу вчинення кримінального правопорушення, підборі співучасників кримінального правопорушення, виборі способу вчинення кримінального правопорушення, підборі знарядь та засобів вчинення кримінальних правопорушень.

Типовими способами порушення порядку функціонування автоматизованої системи документообігу в судах є:

1) внесення неправдивих відомостей до автоматизованої системи документообігу в судах шляхом несанкціонованого доступу до неї;

2) несвоєчасне внесення відомостей до автоматизованої системи документообігу в судах шляхом несанкціонованого доступу до неї;

3) неправомірні дії з тою чи іншою інформацією, що знаходиться в автоматизованій системі документообігу в судах, вчинені шляхом несанкціонованого доступу до неї;

4) інше втручання в роботу автоматизованої системи документообігу в судах шляхом несанкціонованого доступу до неї [6, с. 198];

5) зауважимо, що документообіг та порядок функціонування автоматизованої системи документообігу в судах визначений Положенням про автоматизовану систему документообігу суду [6].

Отже, ми пропонуємо наступні підходи до класифікації видів втручання в роботу автоматизованих систем в органах правосуддя. Узагальнивши концептуальні і нормативно-правові засади, а також на основі матеріалів Вищої ради правосуддя, ми виокремили критерії для класифікації видів втручання у роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя, перший це критерій джерела втручання по відношенню до судової системи.

Цей критерій частково розглянуто у праці вченого О. Овчаренко [12, с. 220]. Основна ідея полягає у розмежуванні способів за джерелом втручання, яке може бути зовнішнім чи внутрішнім. При цьому О. Овчаренко та інші учені, котрі досліджували питання джерела втручання чи одного з його аспектів (зовнішнє або внутрішнє втручання), наприклад Кузьмін Р.Р. [13, с. 259], Дідик С. Є., Кархут Р. В. [14, с. 125] не користувались понятійно-категорійним апаратом теорії систем. Отже, з нашого боку певною авторською новацією буде проведення розмежування джерел втручання шляхом ідентифікації зовнішньосистемного та внутрішньосистемного джерел.

У зв'язку з актуальним принципом єдності статусу суддів та відсутністю передумов до децентралізації судового адміністрування вважаємо за доцільне опорною точкою – системою, по відношенню до якої встановлюється джерело втручання – вважати систему правосуддя. Систему правосуддя при цьому розуміємо у такому вигляді, як її описав І. В. Назаров: «Відповідно в Основному Законі країни надається відповідний перелік органів та осіб, які належать до системи правосуддя: судова система України (суди), професійні судді, народні засідателі, присяжні, органи суддівського самоврядування, Вища рада юстиції» [15], з урахуванням останніх змін, що відбулись у рамках судової реформи після публікації згаданої праці (тобто з виключенням народних засідателів та включенням Вищої ради правосуддя).

Тоді можемо виокремити такі види втручання за джерелом по відношенню системи правосуддя:

Зовнішньосистемне втручання – будь-яке втручання, що здійснюється суб'єктами, які не належать до системи правосуддя і не беруть участь у судово-правових відносинах [16, с. 13]; таке втручання призводить до виникнення будь-яких ускладнень у функціонуванні судів, органів системи правосуддя, професійної діяльності усіх суддів чи окремого судді.

Внутрішньосистемне втручання – втручання з боку суб'єктів, які належать до системи правосуддя, є постійними чи тимчасовими учасниками судово-правових відносин. Таке втручання пов'язане з утворенням перешкод для функціонування системи правосуддя і обов'язково пов'язане з володінням суб'єктом особливими повноваженнями, правами чи інформацією у зв'язку з його діяльністю у межах системи правосуддя [17, с. 80].

Встановлення джерела втручання можливо вважати відправною точкою у реалізації алгоритму протидії.

По-перше, традиційно найбільш небезпечним вважається зовнішньосистемне втручання. Така гіпотеза підтверджується як положеннями міжнародних стандартів правосуддя, так і висновками Вищої ради правосуддя.

По-друге, у системі правосуддя після численних реформ встановився доволі ефективний механізм протидії внутрішнім втручанням (за окремими винятками, які обговоримо далі).

По-третє, у зв'язку з усталеними внутрішньосистемними зв'язками, хоча внутрішнє втручання і має в своїй основі повноваження, права чи інформацію, доступну лише суб'єктам, які пов'язані судово-правовими відносинами, його реалізація неминуче ставить у невідгдане положення інших суб'єктів. Це викликає природну реакцію консолідації зусиль для збалансування системи.

Слід звернути увагу, що у випадку питання зловживання процесуальними правами, щодо якого досі точаться жваві дискусії у науковому просторі, встановлення джерела втручання є неоднозначним. Вважаємо, що для суб'єктів, які не належать до системи правосуддя, умовою визнання їх дій внутрішньосистемним втручанням є набуття ними процесуального статусу.

Наступний є критерій, пов'язаний з властивостями суб'єкта втручання.

Ця група критеріїв до певної міри може вважатись дискусійною. Аналізуючи та узагальнюючи їх, мусимо зважати на наступні особливості підходів до оцінки будь-яких суб'єктів.

Коли ми говоримо про втручання у професійну діяльність судді, ми автоматично маємо на увазі наявність суб'єкта (або групи суб'єктів) – особи з певними характеристиками, особистими даними, поведінковими паттернами та іншими властивостями, які можуть бути виявлені та оцінені. Це, на перший погляд, наводить на думку про доцільність здійснення такої оцінки. З іншого боку, маємо поведінковий підхід, який твердить про те, що

малозначимими є фактори, які стоять за поведінкою, а визначальною для суспільних відносин є остання. Відносини особи і права ґрунтуються на пошуку кращих шляхів поєднання цих двох підходів. У рамках групи аналізованих критеріїв можемо класифікувати різновиди втручань у залежності від мети, причини та можливостей суб'єкта вчинити втручання.

За метою втручання:

втручання для сприяння прийняття суддею неправосудного рішення у справі, де суб'єкт є стороною;

– втручання в інтересах іншої особи, яка є стороною у справі;

– втручання, не пов'язане з конкретною справою з особистих мотивів (гнів, заздрощі, помста тощо);

– втручання з метою попередження процесуальних порушень чи порушень прав людини;

– втручання, пов'язані з глобальними трансформаційними процесами [17, с. 82].

Перші три види втручань є очевидно протиправними. Основні відмінності між ними полягають у наступному.

По-перше, третій вид можливо лише умовно вважати втручанням у професійну діяльність судді, оскільки в основі усе ж лежать особисті мотиви, пов'язані з особою та поведінкою судді, а не конкретними обставинами справи. У цьому випадку очевидно, що злонамірені дії, скеровані на завдання шкоди судді можуть негативним чином відобразитись на професійній діяльності, але до кваліфікації таких дій, як пов'язаних з професійною діяльністю судді слід підходити з обережністю.

По-друге, досить тонкою є грань між втручанням в інтересах іншої особи та втручанням для попередження процесуальних порушень. Розуміємо, що ці два види втручання є тісно пов'язані і можуть стосуватись, зокрема, діяльності правозахисника – представника сторони у процесі. За загальною практикою

Вищої ради правосуддя, втручання з метою попередження процесуальних порушень чи порушень прав людини не визнається протиправним. Разом з тим, за кожним з таких фактів виникає обов'язок правоохоронних органів щодо встановлення факту зловживання процесуальними правами. З іншого боку, якщо втручання у конкретній справі в інтересах іншої особи здійснюється групою осіб, представниками громадянського суспільства, засобів масової інформації, службовцями органів державної влади, таке втручання може бути визнане протиправним.

По-третє, з попередньої зауваги є виняток, який підпадає частково під п'ятий вид – втручання, що здійснюється наведеними суб'єктами але безвідносно конкретної справи. Наприклад, у Висновку за повідомленням судді Воробійової Т.А. член Вищої ради правосуддя констатував «відсутність фактів втручання у професійну діяльність судді з боку журналіста, який подав до суду запит про отримання інформації щодо судді, незважаючи на те, що запит містив вказівки щодо того, яке рішення суддя мала ухвалити у окремих справах» [17, с. 83].

Щодо останнього виду втручання відзначимо наступне. Як і у випадку втручань, не пов'язаних з особистими інтересами суб'єкта, у більш загальному масштабі можливо припустити ситуацію, за якої втручання у професійну діяльність судді відбувається як частина глобальніших процесів суспільних та правових трансформацій. Ця група втручань характеризується опосередкованістю. Зміни, що породжують відповідне втручання, можуть переслідувати закону мету, відповідати суспільним та державним інтересам, і усе ж негативно відобразатись на професійній діяльності судді. Простим прикладом є процес очищення судової влади. У загальному цей процес був покликаний забезпечити прозорість, демократизацію та підвищення доброчесності

суддівського корпусу і судової влади загалом. Однак, судова система унаслідок очищення зіткнулась з проблемою критичного дефіциту суддів, що викликало посилення навантаження на діючих суддів і, відтак – опосередковане втручання у їх професійну діяльність. Важливість виокремлення цієї групи втручань полягає не у тому, щоб вказати на недоліки трансформаційних процесів, а у тому, щоб підкреслити важливість забезпечення незалежності та захищеності суддів під час їх реалізації.

Характеризуючи обстановку вчинення кримінальних правопорушень, що вчиняються шляхом незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя, варто відзначити, що вона має певні особливості, які визначаються такими чинниками:

– місце вчинення кримінальних правопорушень або місце здійснення судочинства (службові кабінети слідчих, зали судових засідань тощо), або місце перебування потерпілого (будинки, квартири тощо).

– час вчинення кримінальних правопорушень безпосередньо пов'язаний з часом відправлення судочинства. Відразу зауважимо, що досліджувані кримінальні правопорушення найчастіше вчиняються при відправленні кримінального та цивільного судочинства.

Вивчення слідчим обстановки вчинення кримінальних правопорушень, що вчиняються шляхом незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах правосуддя, має важливе значення, оскільки вона взаємопов'язана з іншими елементами криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень: способом, потерпілою особою, слідами кримінальних правопорушень.

Розкриваючи слідчу картину кримінальних правопорушень, що здійснюються через незаконне втручання в діяльність судових органів або незаконного впливу на учасників

судочинства, зауважимо, що вона, насамперед, залежатиме від способів їх учинення, обстановки. Тому вважаємо за доцільне серед типових слідів досліджуваних кримінальних правопорушень виділити такі групи:

- документи;
- віртуальні сліди;
- ідеальні сліди;
- сліди людини (рук, ніг, інші)

[2, с. 198].
 – Відзначимо, що найчастіше сліди досліджуваних кримінальних правопорушень відображаються в документах та пам'яті людини. Серед документів слід виділити протоколи слідчих (розшукових) дій та протоколи судових засідань; документи, що надходять від захисників. Так, найчастіше сліди залишаються в протоколах допиту потерпілих; допиту свідків; слідчого експерименту, проведеного за участю потерпілого або свідка, який змінив покази; одночасного допиту двох чи більше осіб, що раніше уже були допитані.

Особливістю слідової картини таких кримінальних правопорушень є наявність віртуальних слідів. Такі сліди містять інформацію про спосіб вчинення кримінальних правопорушень, місце і час перебування правопорушника, їх зв'язки.

Відзначимо, що при вчиненні досліджуваних кримінальних правопорушень типовими також є ідеальні сліди, під якими розуміють сліди-відображення у свідомості людей і збережену в їхній пам'яті криміналістично-значущу інформацію [18, с. 58]. Найчастіше свідками вказаних кримінальних правопорушень є працівники органів досудового розслідування, суду, пенітенціарних установ. Вказані особи є свідками досліджуваних кримінальних правопорушень, оскільки вони або проводили допити та інші слідчі (розшукові) дії, протягом яких свідки (потерпілі) змінювали свої показання або були присутні при порушенні права на захист, здійсненні погроз тощо.

Наступну групу слідів складають сліди людини (як правило, підозрюваного) у вигляді відбитків слідів пальців рук, підшви взуття. Відзначимо, що виявлення слідів дозволить встановити спосіб та обстановку вчинення таких кримінальних правопорушень, особу правопорушника, оскільки елементи криміналістичної характеристики досліджуваних кримінальних правопорушень мають між собою зв'язки.

Інформаційною основою формування дієвих методик розслідування кримінальних правопорушень проти правосуддя є їх криміналістична характеристика [19, с. 126]. Отже, головне завдання, що стоїть перед криміналістичною методикою полягає у розробці криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень проти правосуддя. Зважаючи на те, що вказані кримінальні правопорушення мають різноманітний характер (можуть вчинятися службовими та іншими особами, мати різні сліди, наслідки тощо), тому можна запропонувати криміналістичну характеристику таких кримінальних правопорушень розробляти диференційовано – відповідно до їх криміналістичної класифікації [20, с. 116–117].

Наступною особливістю розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються шляхом незаконного втручання в роботу автоматизованих систем правосуддя проявляється у тому, що у слідчого виникає потреба у вивченні різноманітної документації – особові справи засуджених, протоколи слідчих (розшукових) дій, протоколи судових засідань тощо.

На сьогодні є потреба у подальшому розробленні питань типізації слідчих ситуацій, що виникають при розслідуванні таких кримінальних правопорушень, що вчиняються шляхом незаконного втручання в роботу автоматизованих систем правосуддя. Типові слідчі ситуації є результатом наукового дослідження суттєвих відмінних ознак, загальних для визна-

ченої групи специфічних реальних ситуацій, мета вивчення яких полягає в усуненні інформаційної невизначеності, негативних факторів [1, с. 86].

Виділення типових слідчих ситуацій, що виникають у розслідуванні кримінальних правопорушень, що вчиняються шляхом незаконного втручання в роботу автоматизованих систем правосуддя має сприяти та підвищувати ефективність прийнятих слідчим рішень, а також допомагає у формуванні системних комплексів оптимальних алгоритмів розслідування.

Окрім того, при розслідуванні кримінальних правопорушень, що вчиняються шляхом незаконного втручання в роботу автоматизованих систем правосуддя вирішувати всі поставлені завдання кримінального провадження одному слідчому без залучення спеціалістів буде складно, а в окремих випадках навіть неможливо.

Аналізуючи матеріали слідчої та судової практики можна побачити, що найбільш часто здійснюваною слідчою (розшуковою) дією, яка проводиться за участю спеціаліста, є саме огляд місця події. У разі огляду місця кримінального правопорушення спеціалісти допомагають правильно використовувати засоби фіксування, вилучення та упаковки тих чи інших доказів, грамотно скласти їх та описати. Але, ми переконанні, що допомога спеціаліста не обмежена лише рамками слідчих оглядів (місця події, документів тощо), відповідна допомога може надаватися і при проведенні й інших слідчих (розшукових) дій. Так, в залежності від видів кримінальних правопорушень проти правосуддя слідчому необхідно залучати криміналістів, судмедекспертів, інших кваліфікованих осіб.

Також, до особливостей розслідування вказаних кримінальних правопорушень належать також питання взаємодії слідчого з оперативними підрозділами та іншими державними органами та установами, громадськістю, засобами масової інформації.

Висновки. Отже, приходимо до висновку, що криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень щодо незаконного втручання в роботу автоматизованих систем правосуддя ми визначаємо як систему узагальнених слідчо-судовою практикою криміналістично значущих даних про типові ознаки таких видів кримінальних правопорушень, що мають значення для організації їх розслідування та запобігання. Елементами такої характеристики є: особа правопорушника; мета та мотиви вчинення кримінальних правопорушень; предмет протиправного посягання; способи кримінальних правопорушень; обстановка вчинення кримінальних правопорушень; сліди правопорушних діянь.

Подальшими напрямками наукових досліджень окресленої групи кримінальних правопорушень є розробка ефективних засобів та методів їх розслідування.

Правосуддя є однією з основних функцій будь-якої держави, що вирішує завдання з підтримки законності та правопорядку. Водночас правовій охороні підлягають саме правосуддя і відносини, що складаються в процесі його здійснення.

Отже, розкриваючи значення криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень проти правосуддя, у тому числі і щодо незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах правосуддя, зазначимо, що вона дозволяє правильно кваліфікувати кримінальне правопорушення, визначити першочергові завдання та коло необхідних обставин, що підлягають виявленню і доведенню, спланувати послідовність проведення окремих слідчих (розшукових) дій і розслідування в цілому, висунути загальні й окремі версії, допомогти встановити цілі і мотиви скоєного діяння.

У цій статті викладено результати усестороннього дослідження теоретико-методичні аспекти

проблеми втручання в роботу автоматизованих систем в органах правосуддя.

У нашому дослідженні визначено основні елементи криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, що вчиняються шляхом незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах правосуддя. Розкрито криміналістичну характеристику способів, обстановки та умов вчинен даного виду кримінального правопорушення.

Мета роботи полягає у визначенні поняття та структури криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень щодо незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах правосуддя.

У роботі використовуються як загальнонаукові методи пізнання об'єктивної дійсності, що ґрунтуються на діалектичному підході до досліджуваного об'єкта, так і спеціальні методи наукового пізнання.

З-поміж філософських методів дослідження застосовується діалектичний метод, принципи об'єктивності та історизму. Із загальнонаукових методів дослідження використовуються прийоми логічного методу (аналіз, синтез, індукція, дедукція), структурно-функціональний і системний методи.

Ключові слова: криміналістична характеристика кримінальних правопорушень, кримінальні правопорушення проти правосуддя, розслідування кримінальних правопорушень, криміналістична методика, спосіб та обстановка вчинення кримінального правопорушення.

Moiseiev M. Criminal characteristics of illegal interference in the operation of automated systems in bodies and institutions of the judicial system

Justice is one of the main functions of any state that solves the task of

maintaining law and order. At the same time, it is justice and relations formed in the process of its implementation that are subject to legal protection.

Therefore, revealing the significance of the forensic characteristics of criminal offenses against justice, including regarding illegal interference in the work of automated systems in the justice system, we note that it allows to correctly qualify the criminal offense, determine the priority tasks and the range of necessary circumstances that must be identified and proven, to plan the sequence of carrying out separate investigative (search) actions and the investigation as a whole, to put forward general and separate versions, to help establish the goals and motives of the committed act.

This article presents the results of a comprehensive study of the theoretical and methodological aspects of the problem of interference in the work of automated systems in the justice system.

In our study, the main elements of the forensic characteristics of criminal offenses committed by illegal interference in the work of automated systems in the justice system are determined. The forensic characteristics of the methods, circumstances and conditions of the commission of this type of criminal offense are revealed.

The purpose of the work is to define the concept and structure of the forensic characteristics of criminal offenses related to illegal interference in the work of automated systems in the justice system.

The work uses both general scientific methods of knowledge of objective reality, which are based on a dialectical approach to the researched object, and special methods of scientific knowledge.

Among the philosophical methods of research, the dialectical method,

the principles of objectivity and historicism are used. Of the general scientific methods of research, techniques of the logical method (analysis, synthesis, induction, deduction), structural-functional and system methods are used.

Key words: forensic characteristics of crimes, crimes against justice, investigation of crimes, forensic methodology, method and circumstances of committing a criminal offense.

Література

1. Книженко С.О. Особливості розслідування кримінальних правопорушень проти правосуддя. Актуальні проблеми досудового розслідування та тенденції розвитку криміналістичної методики: тези доп. Українська наук.-практ. конф. (Харків, 21 листопада 2018 р.) / МВС України, Харк. національний університет внутрішніх справ Харків. 2018. С. 86-87.

2. Книженко С.О. Криміналістична характеристика кримінальних правопорушень проти правосуддя, вчинених шляхом незаконного втручання в діяльність органів судової влади або незаконного впливу на учасників судового процесу. Право і суспільство. № 2. 2016. С. 196-200.

3. Книженко С.О. Поняття та структурні елементи криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень проти правосуддя. Судово-слідча практика в Україні. № 6, 2018. С. 111-115.

4. Кримінальний кодекс України від 04.05.2001 р. № 2341-III. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 08.08.2023)

5. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02 червня 2016 р. № 1402-VIII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 18.08.2023)

6. Положення про автоматизовану систему документообігу суду. Рішення Ради суддів України від 26 листопада 2010 року № 30. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr030414-10#Text> (дата звернення: 08.08.2023)

7. Кодекс адміністративного судочинства від 06 липня 2005 року № 2747-IV. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> База даних «Законодавство України» / ВР України.
8. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> База даних «Законодавство України» / ВР України.
9. Колесніченко О.М. Загальні положення методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень. Харків : Юрид. технологічний інститут, 1976. 28 с.
10. Пчеліна О.В. Теоретичні основи формування та впровадження методики розслідування кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності: моногр. Харків: ТОВ «У справі», 2017. 524 с.
11. Таран О.В. Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з порушенням вимог законодавства про охорону праці : моногр. Київ : ДІЛ, 2012. 352 с.
12. Овчаренко О.М. Проблеми запобігання незаконному втручанню в діяльність судових органів України. Вісник Академії правових наук України. 2013. № 1 (72). С. 212–223.
13. Кузьмін Р. Р. Дифамація як засіб протидії кримінальному судочинству в Україні та інших країнах: порівняльний аналіз. Юридичний журнал Національної академії внутрішніх справ. № 1. 2013. С. 255–263.
14. Дідик С.Є. та Кархут Р. В. Характеристика кваліфікованих видів втручання в діяльність органів юстиції за законодавством України та Республіки Польща. Прикарпатська юридична газета. Випуск 6 (2). 2017. С. 123–129. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pjiv_2017_6%282%29_28
15. Назаров І.В. Органи судової влади України. URL: <https://www.viaduk.net/clients/vs.nsf/0/B57F62C08124746AC325737F00291F33>
16. Лапкін А.В. Судове право України : навч. посібник у схемах. Харків : Право, 2016. 148 с.
17. Козьяр Р.Я. Класифікація видів втручання у професійну діяльність судді: методологічний аспект. Наукові записки Львівського університету бізнесу і права. Серія економічна. Юридична серія. Випуск 31. 2021. С. 77–86. (українською)
18. Козутич І.І. Криміналістика : курс лекцій. Київ : Атіка, 2008. 888 с.
19. Щур Б.В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик : моногр. Харків : Харків юридичний, 2010. 320 с.
20. Книженко С.О. Криміналістична кваліфікація кримінальних правопорушень проти правосуддя. Закон і безпека. № 1 (48). 2013. С. 113–119.